

РЭЦЭНЗІІ
REVIEWS

<https://doi.org/10.29235/2524-2369-2023-68-2-172-176>

Паступіў у рэдакцыю 27.11.2022
Received 27.11.2022

А. В. Гурын

Акадэмія кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь, Мінск, Беларусь

**30 ГОД ЗНЕСНЯЙ ПАЛІТЫКІ НЕЗАЛЕЖНАЙ БЕЛАРУСІ:
ЦІКАВЫ І ГЛЫБОКІ АНАЛІЗ**

Уводзіны. Прафесар Уладзімір Еўдакімавіч Снапкоўскі, адзін з заснавальнікаў кафедры міжнародных адносін Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, з’яўляецца стваральнікам навуковай школы беларускіх даследчыкаў у галіне гісторыі і сучасных праблем знешняй палітыкі Беларусі. У яго працах разгледжаны самыя розныя праблемы знешнепалітычнай гісторыі: ад знешняй палітыкі дзяржаў сярэднявечча да сучасных праблем міжнародных адносін і знешняй палітыкі незалежнай Беларусі. Ужо ў пачатку 2000-х гг. гэтым вучоным і выкладчыкам было створана навукова-метадычнае забеспячэнне і апублікаваны першыя падручнікі па дысцыплінах “Гісторыя знешняй палітыкі Беларусі” і “Знешняя палітыка Рэспублікі Беларусь”. У. Е. Снапкоўскі ў сваёй кнізе “Традыцыі і навацыі ў знешнепалітычных даследаваннях Беларусі” (2020)¹ упершыню ў ачыненнай гістарычнай навуцы зрабіў комплексны аналіз тэарэтыка-метадалагічных і вучэбна-метадычных аспектаў знешнепалітычных даследаванняў у Беларусі. У 2021 г. аўтар звярнуўся да такой важнай тэмы, як навуковы аналіз знешняй палітыкі незалежнай Беларусі.

Новая кніга У. Е. Снапкоўскага “Аналіз знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь” (Мінск, 2021)² выканана ў выглядзе дапаможніка, прызначанага для магістрантаў спецыяльнасці “Міжнародныя адносіны” і ў першую чаргу накіравана на паглыбленае вывучэнне знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь і выяўленне яе сутнасных характарыстык, навукова-тэарэтычных і канцэптуальных асноў, напрамкаў двухбаковых адносін Беларусі і яе шматбаковага супрацоўніцтва.

Разгледзім асноўны змест, аўтарскія падыходы і вартасці кнігі больш падрабязна.

Знешняя палітыка Рэспублікі Беларусь як сфера дзяржаўнай дзейнасці і прадмет вывучэння. Пры аналізе знешняй палітыкі незалежнай Беларусі аўтар дае яе ўласную перыядызацыю, падзяляючы на перыяды парламенцкай рэспублікі і прэзідэнцкай рэспублікі, і выяўляе асаблівасці знешнепалітычнай дзейнасці кожнага з перыядаў. Важным вынікам даследавання тэарэтыка-метадалагічных асноў знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь з’яўляецца апісанне эвалюцыі яе знешнепалітычных прыярытэтаў.

Асноўны змест першага этапу – працэс міжнароднага прызнання Рэспублікі Беларусь, яе выхад на міжнародную арэну як незалежнай дзяржавы, пашырэння актыўнасці Беларусі на міжнароднай арэне з улікам новага дзяржаўна-палітычнага статусу. 27-гадовы перыяд знешняй палітыкі прэзідэнцкай рэспублікі аўтар падзяляе на тры этапы: першы этап (1994–1999 гг.) – пяцігодка актыўнай інтэграцыйнай палітыкі з Расіяй; другі этап (2000–2014 гг.) – час правядзення шматвектарнай палітыкі; трэці этап (2014 г. – жнівень 2020 г.) – час набыцця Беларуссю сваёй

¹ Гл. рэц.: Гурын, А. В. Пра традыцыі і навацыі ў справе дзяржаўнай важнасці ў эпоху радыкальных перамен: глыбока і кампетэнтна / А. В. Гурын, М. В. Стралец // Журн. междунар. права и междунар. отношений. – 2021. – № 4. – С. 63–67.

² Снапковский, В. Е. Анализ внешней политики Республики Беларусь / В. Е. Снапковский. – Минск: БГУ, 2021. – 243 с.

міжнароднай ідэнтычнасці. На трэцім этапе палітыка шматвектарнасці, якая вызначаецца як імкненне аслабіць празмерную залежнасць ад аднаго ўсходняга вектара (Расійскай Федэрацыі), стала набываць больш рэальныя рысы і набліжацца да збалансаванага развіцця адносінаў з усімі геаграфічнымі вектарамі знешняй палітыкі дзяржавы.

Аўтар слушна сцвярджае, што, нягледзячы на палітычны крызіс у 2020 г. і рэзкае звужэнне знешнепалітычнага курсу, трыццацігадовы вопыт самастойнага існавання краіны паказвае, што Рэспубліка Беларусь, як і іншыя постсавецкія дзяржавы, працягвае нялёгка, супярэчлівы шлях фарміравання незалежнай еўрапейскай дзяржавы (с. 42). Таксама ў першай главе сваёй працы аўтар аналізуе напрамкі навуковых даследаванняў знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь. Цікавым уяўляецца даследаванне дасягненняў беларускіх навукоўцаў у гэтай галіне.

Канцэптуальныя асновы знешняй палітыкі незалежнай Беларусі на розных гістарычных этапах. Перавагай навуковага аналізу знешняй палітыкі незалежнай Беларусі, які зроблены аўтарам, з’яўляецца даследаванне не толькі кірункаў і зместу, але і яе канцэптуальных асноў на розных гістарычных этапах. У прыватнасці, прааналізаваны фарміраванне асноў знешняй палітыкі Беларусі ў перыяд перабудовы і парламенцкай рэспублікі ў 1989–1994 гг., распрацоўка знешнепалітычнай стратэгіі беларускай дзяржавы ў першы перыяд прэзідэнцкай рэспублікі ў 1994–2010 гг., развіццё дактрынальных асноў знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь у 2010-я гг. Акрамя гэтага, у другой главе кнігі ахарактарызаваны тэарэтыка-метадалагічныя аспекты даследавання знешнепалітычнай дзейнасці Рэспублікі Беларусь.

Аўтар прыходзіць да высноў, што галоўныя прынцыпы знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь, зафіксаваныя ў Канстытуцыі і іншых прававых актах, складаюцца з агульнапрызнаных прынцыпаў і норм міжнароднага права, у тым ліку суверэннай роўнасці дзяржаў, неўмяшання ва ўнутраныя справы іншых дзяржаў і ўліку нацыянальных інтарэсаў краіны. Гэта спрыяе палітычнаму дыялогу з замежнымі дзяржавамі з акцэнтам на кантакты на найвышэйшым узроўні, прасоўванню інтарэсаў беларускай эканомікі ў мэтах павелічэння аб’ёмаў экспарту, прыцягненню замежных інвестыцый, развіццю інтэграцыйных працэсаў, фарміраванню двухбаковай і шматбаковай дагаворна-прававой базы, пашырэнню канструктыўнага ўзаемадзеяння ў міжнародных арганізацыях. Важным аспектам правядзення прагматычнай і эфектыўнай знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь з’яўляецца выпрацоўка перспектывных стратэгічных мэт, абгрунтаванне іерархіі знешнепалітычных задач, напрамкаў і прыярытэтаў, вызначэнне сіл і сродкаў пры ажыццяўленні знешняй палітыкі, фарміраванне знешнепалітычнай канцэпцыі дзяржавы з улікам неабходнасці забеспячэння яе нацыянальнай бяспекі.

Беларусь і Расія: дыялектыка ўзаемаадносін. У рэцэнзуемай працы шмат увагі надаецца ўзаемадзеянню Беларусі з галоўным стратэгічным партнёрам – Расійскай Федэрацыяй. У адпаведнай главе ахарактарызаваны этапы развіцця адносін паміж краінамі, прааналізаваны айчынныя даследаванні беларуска-расійскіх адносін і, што вельмі каштоўна, падыходы расійскай акадэмічнай супольнасці да даследавання інтэграцыйных працэсаў паміж Расіяй і Беларуссю. Нельга не пагадзіцца з аўтарам ў тым, што “ў расійска-беларускіх адносінах, якія складваюцца ў рамках інтэграцыйных праектаў і саюзных дамоўленасцей, прысутнічае ўзаемная зацікаўленасць, але напрамкі іх рэалізацыі, тым больш фінальная геапалітычная мэта, істотна адрозніваюцца. Паводле меркавання большасці расійскіх экспертаў, Беларусь з’яўляецца неад’емнай часткай так званага “рускага свету”, дзякуючы Расіі забяспечваецца яе эканамічны рост, абслугоўваюцца яе спецыфічныя правы ў сістэме міжнародных адносін на працягу ўсяго перыяду з моманту набывання незалежнасці. У беларускіх палітычных і дзелавых колах падобная ацэнка геапалітычнай ролі краіны не падзяляецца і ставіцца акцэнт на раўнапраўных міждзяржаўных адносінах” (с. 104).

Адносіны Рэспублікі Беларусь і Расійскай Федэрацыі з’яўляюцца дастаткова даследаванымі ў айчыннай навуцы аб міжнародных адносінах. Пра іх розныя аспекты (палітычныя, эканамічныя, ваенна-палітычныя, супрацоўніцтва на міжнароднай арэне) пісалі А. І. Гардзейчык, С. А. Кізіма, А. А. Разанаў, У. Е. Снапкоўскі, А. У. Ціхаміраў, А. А. Чалядзінскі, М. Э. Часноўскі, В. Г. Шадурскі, А. В. Шарапа і інш. Аднак абароненых кандыдацкіх дысертацый на гэту тэму ў нашай

краіне няшмат, а доктарскіх дысертацый па спецыяльнасці “Гісторыя міжнародных адносін і знешняй палітыкі” ўвогуле няма, што застаецца важнай задачай даследчыкаў знешнепалітычнай тэматыкі.

Вынікі вывучэння У. Е. Снапкоўскім беларускай гістарыяграфіі аб адносінах Беларусі і Расіі паказваюць, што сцвярджэнні даследчыкаў пра ўплыў на інтэграцыйны працэс як аб’ектыўных (гістарычнае мінулае, песныя ўзаемасувязі, палітычная і сацыяльна-эканамічная сітуацыя ў свеце, уздзеянне знешніх сіл і г. д.), так і суб’ектыўных (падыходы лідараў дзяржаў, палітычныя сілы, грамадская думка, экспертная супольнасць, СМІ і г. д.) фактараў цалкам абгрунтаваныя і справядлівыя. Характэрнай асаблівасцю большасці прац беларускіх аналітыкаў з’яўляецца разгляд узаемаадносін Мінска і Масквы з пазіцыяй нацыянальных інтарэсаў Беларусі. Пры гэтым сам аўтар вылучае ўласную канцэпцыю развіцця беларуска-расійскіх адносін, лічачы, што найбольш прымальнай і выгоднай для абедзвюх краін мадэллю двухбаковых адносін, якая ўлічвала б гістарычны вопыт узаемасувязей беларускага і рускага народаў і сучасны міжнародны кантэкст, было б стратэгічнае супрацоўніцтва або сяброўскія партнёрскія адносіны пры захаванні суверэнітэту і незалежнасці абедзвюх дзяржаў.

Паміж Усходам і Захадам: асаблівасці геапалітычнага становішча Беларусі. У чацвёртай главе кнігі прааналізаваны асаблівасці адносін Беларусі да асноўных актараў сістэмы міжнародных адносін універсальнага і рэгіянальнага ўзроўняў (акрамя ўжо разгледжанай расійскай тэматыкі). Гэта адносіны Беларусі і Злучаных Штатаў Амерыкі, беларуска-польскія адносіны, этапы і асноўныя кірункі ўзаемадзеяння Рэспублікі Беларусь і Кітая.

Складаны і няроўны шлях прайшлі адносіны Беларусі і ЗША ў 1991–2020 гг. На працягу першага этапу (1991–1996 гг.) яны дынамічна развіваліся ў розных галінах. ЗША з’яўляюцца адной з першых дзяржаў свету і першай з пастаянных членаў Савета Бяспекі ААН, хто прызнаў незалежнасць Рэспублікі Беларусь і ўстанавіў з ёй дыпламатычныя адносіны. Пасля рэферэндуму 1996 г. адносіны паміж дзвюма дзяржавамі пагоршыліся. Вашынгтон стаў праводзіць палітыку выбарчага ўздзеяння, якая спалучала абмежаваны дыялог на ўзроўні міністэрстваў і ведамстваў з падтрымкай гуманітарных кантактаў і структур грамадзянскай супольнасці, а таксама развіццём гандлёвых сувязей. Пікам пагаршэння адносін з’явіўся 2008 г., калі Мінск рэзка адрэагаваў на ўвядзенне эканамічных санкцый супраць айчынных прадпрыемстваў. Адмоўная рэакцыя ЗША на вынікі прэзідэнцкіх выбараў 2010 г. стала дадатковым сур’ёзным раздражняльнікам ў двухбаковых адносінах. З 2013 г. да першай паловы 2020 г. Мінск і Вашынгтон прайшлі пачатковы этап нармалізацыі адносін, аднак далейшы працэс нармалізацыі быў перапынены палітычным крызісам і рэакцыяй ЗША на ўнутрыпалітычныя падзеі ў краіне. Непрызнанне вынікаў прэзідэнцкіх выбараў і аднаўленне эканамічных санкцый супраць беларускіх прадпрыемстваў павярнулі назад паступальны працэс нармалізацыі беларуска-амерыканскіх адносін.

Вопыт цыклічнага развіцця адносін Беларусі і Польшчы, на думку аўтара, паказвае рэгулярныя рэзкія ваганні, перыяды ўздымаў і спадаў. Як правіла, прычынай пагаршэння становіліся ўнутрыпалітычныя падзеі ў Беларусі, якія выклікалі адваротную негатыўную рэакцыю заходніх дзяржаў, у тым ліку Польшчы. Асабліва моцна на адносіны дзвюх краін паўплывалі падзеі 2020 г., пасля якіх беларуска-польскія адносіны аказаліся адкінутымі да стану найбольш горшых часоў і іх нармалізацыя запатрабуе шмат сіл і ўвагі, асабліва з боку Беларусі.

У адрозненне ад адносін з заходнімі краінамі сувязі Беларусі і КНР з’яўляюцца на парадак больш паспяховымі і выніковымі. Яны сталі актыўна развівацца з першых гадоў незалежнасці, аднак з’явіліся прыярытэтным напрамкам знешняй палітыкі Мінска з другой паловы 1990-х гг., калі прэзідэнт А. Р. Лукашэнка зрабіў стаўку на Пекін з улікам важнай міжнароднай ролі Кітая ў сусветнай палітыцы і ўзнікшых цяжкасцей у адносінах з заходняй супольнасцю. Кітай у сваю чаргу таксама праявіў цікавасць да развіцця адносін з невялікай, але стратэгічна важнай усходнеўрапейскай дзяржавай, якая мяжуе з краінамі ЕС і НАТА на захадзе і з Расіяй і Украінай на ўсходзе і поўдні. Першапачаткова двухбаковыя адносіны былі больш сканцэнтраваны на палітычных пытаннях і ўзаемападтрымцы на міжнароднай арэне. У новым стагоддзі яны набылі прагматычны характар, у іх узмацніўся гандлёва-эканамічны вектар. Да канца першага дзесяцігоддзя XXI ст. беларуска-кітайскія адносіны павысіліся да ўзроўню стратэгічнага партнёрства (с. 176).

Беларусь і міжнародныя арганізацыі. У пятай главе манаграфіі апісваецца шматбаковая дыпламатыя Беларусі на прыкладзе яе адносін з Еўрапейскім саюзам, удзелу ў праграме “Усходняе партнёрства” і дзейнасці Шанхайскай арганізацыі супрацоўніцтва. Аўтар выводзіць за дужкі ў сваёй працы адносіны Беларусі і ААН, аналізу якіх ён прысвяціў вялікую колькасць сваіх даследаванняў¹.

Дваццацігадовая гісторыя адносін паміж Беларуссю і ЕС, на думку аўтара, падзяляецца на два перыяды: да і пасля лістапада 1996 г. На працягу першага перыяду беларуска-еўрапейскія адносіны развіваліся з нарастаючым дынамізмам і ў 1995 г. былі ўвенчаны падпісаннем Пагаднення аб партнёрстве і супрацоўніцтве. Другі перыяд пачаўся пасля лістападаўскага рэферэндуму 1996 г., вынікі якога не былі прызнаны ЕС. Пасля гэтага ў беларуска-еўрапейскіх адносінах наступіў адкат, назіралася чаргаванне пацяплення і ахаладжэння. У снежні 2010 г. адносіны з ЕС, як і ўвогуле з дзяржавамі Захаду, аказаліся адкінутым да самага нізкага ўзроўню з лістападаўскага рэферэндуму 1996 г. Бакам спатрэбілася нямала часу і цярпення, каб вярнуцца да больш-менш прымальнага ўзроўню адносін. У 2013–2019 гг. яны былі вымушаны зноў прайсці неабходную фазу нармалізацыі і аднаўлення даверу.

Зыходзячы са стратэгічнай мэты забеспячэння добрасуседства на сваіх знешніх межах, ЕС увесь час імкнуўся праводзіць палітыку ўцягвання Беларусі ў праграму Усходняга партнёрства і канкрэтныя рэгіянальныя праекты. Для беларускага кіраўніцтва, якое не ставіла сваёй нават доўгатэрміновай мэтай уступленне ў ЕС, галоўнымі мэтамі ўдзелу ва Усходнім партнёрстве з’яўляліся магчымасці пашырэння супрацоўніцтва з ЕС у сферах эканомікі і энергетыкі, павелічэння гандлёвага абароту, атрымання еўрапейскіх інвестыцый і тэхналогій. Палітычная цікавасць заключалася ў пашырэнні манеўравання на еўрапейскай і сусветнай арэне, наданні беларускай знешняй палітыцы рэальнай шматвектарнасці. А. Р. Лукашэнка выкарыстаў абвастрэнне стасункаў Расіі з Захадам пасля канфліктаў Масквы з Грузіяй і Украінай для ўмацавання незалежнага статусу Беларусі на міжнароднай арэне і правядзення больш самастойнай, манеўранай палітыкі ў стасунках з Крамлём.

Удзел Беларусі ў Шанхайскай арганізацыі супрацоўніцтва адкрывае для нашай краіны магчымасць уключэння ў міжрэгіянальныя праекты супрацоўніцтва з улікам выгаднага транзітнага становішча паміж Усходам і Захадам, стварэння спрыяльных умоў для гандлю і інвестыцый, актывізацыі ўзаемадзеяння ў мытных справах, партнёрства ў пытаннях рэгіянальнай і глабальнай бяспекі, развіцця дыялогу па знешнепалітычных пытаннях. Геапалітычны вектар Беларусі, на думку У. Е. Снапкоўскага, накіраваны на геастратэгічны рэгіён ШОС, дае падставы выказаць меркаванне, што краіна ў бліжэйшы час зможа павысіць свой статус у гэтай арганізацыі, стаўшы адным з паўнапраўных «канструктараў» сучаснай еўразійскай геапалітычнай прасторы (с. 225).

Высновы. Галоўная каштоўнасць кнігі прафесара У. Е. Снапкоўскага заключаецца ў тым, што ў ёй зроблены не толькі аналіз дасягненняў і праблем, поспехаў і няўдач, памылак і пралікаў у знешняй палітыцы незалежнай Беларусі, але і прысутнічае своеасаблівы погляд у будучыню. З гісторыі краіны добра бачна, што не на ўсіх этапах знешнепалітычны курс быў у поўнай меры ўзвжаны і прагматычны, асабліва ў тым, што тычыцца асноўных знешнепалітычных кірункаў. У прыватнасці, большую частку часу айчынная знешняя палітыка не была сапраўды шматвектарнай, што неабходна для такой дзяржавы, як Беларусь з геапалітычнага пункту гледжання. Несумненна, кіраўніцтва краіны ўвесь час прадпрымала намаганні захаваць незалежнасць і не стаць геапалітычнай ускраінай Захаду ці Усходу, але відавочна, што ў выпадку перакосу знешняй палітыкі ў адным з кірункаў логіка развіцця міжнародных адносін можа прывесці да страты некаторых атрыбутаў дзяржаўнага суверэнітэту, калі не ўвогуле незалежнасці. Таму аналіз трыццацігадовай гісторыі знешняй палітыкі Беларусі як ніколі карысны для цвярозых палітыкаў, грамадскіх дзеячаў і навукоўцаў.

¹ Снапковский, В. Е. Белорусская ССР и ООН (1945–1985 гг.) / В. Е. Снапковский. – Минск: Наука и техника, 1985. – 104 с.; Снапковский, В. Е. Путь Беларуси в ООН: 1944–1945 гг. / В. Е. Снапковский. – Минск: Наука и техника, 1994. – 141 с.; Снапкоўскі, У. Е. 50 гадоў дзейнасці Беларусі ў ААН / У. Е. Снапкоўскі // Беларусь. – 1995. – № 10. – С. 1–3; Снапкоўскі, У. Е. Традыцыі і навацыі ў знешнепалітычных даследаваннях Беларусі / У. Е. Снапкоўскі. – Мінск: БДУ, 2020. – 295 с.

Акрамя навуковага аналізу праблем знешняй палітыкі Беларусі ў кнізе зроблены змястоўны гістарыяграфічны агляд найбольш важных і значных работ па знешняй палітыцы Рэспублікі Беларусь, выдадзеных у краіне і свеце за апошнія 25 гадоў. Нягледзячы на тое, што кніга У. Е. Снапкоўскага “Аналіз знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь” выканана ў выглядзе дапаможніка, яна па сваім фармаце, творчых задумах, аналітычных падыходах і багатым навуковым апарате з’яўляецца глыбокім манаграфічным даследаваннем. Таму гэта праца можа быць карысна не толькі для навучэнцаў, але і для выкладчыкў, навуковых работнікаў, дыпламатаў, дзяржаўных служачых і ўсіх, хто цікавіцца сучаснымі міжнароднымі адносінамі і знешняй палітыкай нашай краіны. Напэўна не ўсе пагадзяцца з аўтарскімі падыходамі, ацэнкамі і высновамі. Але ў гэтым ёсць галоўная задума аўтара: будзіць думку, аналізаваць, разважаць, сумнявацца, супастаўляць знешнепалітычныя з’явы і працэсы, рабіць адпаведныя высновы і абагульненні. Думаецца, што аўтару будучы карысны пэўныя слухныя заўвагі, якія лягуць у аснову яго будучых даследаванняў і аналітычных распрацовак.

Информация об авторе

Гурин Александр Валерьевич – кандидат исторических наук, доцент, заведующий отделом докторантуры и аспирантуры. Академия управления при Президенте Республики Беларусь (ул. Московская, 17, 220007, Минск, Республика Беларусь). E-mail: gurin@pac.by

Information about the author

Aliaksandr V. Huryn – Ph. D. (Hist.), Associate Professor, Head of the Department of Doctoral and Postgraduate Studies. Academy of Public Administration under the President of the Republic of Belarus (17 Moskovskaya Str., Minsk 220007, Belarus). E-mail: gurin@pac.by